

ВОЛИНСЬКІ ІСТОРИЧНІ СТУДІЇ

УДК 94(477) "1925"

Сергій Міщук
(м. Житомир)

З ІСТОРІЇ ЗАСНУВАННЯ БІБЛІОТЕКИ ВОЛИНСЬКОГО НАУКОВО-ДОСЛІДНОГО МУЗЕЮ (1925 р.)

У дослідженні представлено документи, які висвітлюють історію заснування бібліотеки Волинського науково-дослідного музею в 1925 р.

Ключові слова: бібліотека, Волинський науково-дослідний музей, М. Кудрицький, П. Абрамович, В. Гнатюк, І. Шодуар.

Розбудова Української держави вимагає глибокого вивчення минулого, її історико-культурних традицій, духовної спадщини. Серед історичних цінностей минулого значну частку складають рукописні та книжкові зібрання, колекції, приватні книгозбірні, які внаслідок суспільно-політичних подій ХХ ст. зазнали реорганізації. Саме ХХ ст. привнесло багато змін не лише в долю людей, а й фатально відбилася на долі цінних рукописних та книжкових скарбів України. Багато з них загинули або втратили свою цілісність, будучи розпорошеними по різних книгосховищах та архівосховищах України. Іншим негативним наслідком було те, що впродовж десятиліть ці скарби були виключеними з наукового та культурного життя суспільства. Ідеологічні наслідки були доповнені подіями Другої світової війни, коли рукописно-книжкові зібрання стали жертвами воєнних дій та об'єктами грабіжницької діяльності.

Історія колекцій та зібрань, як державних, так і приватних, у різних регіонах України схожа одна на одну як крапля води, оскільки політика радянської влади здебільшого базувалася на прагненні стерти національну й духовну пам'ять: вони націоналізувалися, переміщувалися з міста до міста, розбивалися, проходили пролетарську цензуру, концентрувалися в невеликій кількості центральних книгосховищ та консервувалися.

Дослідження історії Волинського науково-дослідного музею, заснування його книгозбірні, включення музейної спадщини в сучасний історико-культурний процес є важливим завданням української науки. Особливого значення набуває вивчення долі книжкових зібрань, їхнього змісту, складу, походження.

Упродовж останніх років іде процес повернення народної пам'яті. Вивчення долі книг та рукописів, як і долі людей, стало одним із пріоритетних тем в історико-книгознавчих дослідженнях. Житомирщина також відчула на собі такий рух. Доля багатьох книжкових колекцій та зібрань Волині почала активно досліджуватися, зокрема, такими істориками бібліотечних та архівних скарбів Волині, як Є.А. Біленький та С.О. Булатові [1], Т.Є. Мяскова [2], Н.В. Миронець [3], М.Ю. Костриця [4], І. І. Ярмошик [5] та іншими.

Цій темі присвячено деякі спеціальні дослідження історії книжкової спадщини, що впродовж 1919-1932 рр. була зосереджена у фондах Волинського науково-дослідного музею в Житомирі, який став базовим книгосховищем для численних конфіскованих волинських колекцій та зібрань державних, громадських, церковних та науково-дослідних установ Волині [6].

Започаткування Волинського науково-дослідного музею в Житомирі належить до 1900 р. і пов'язане з першим даром її засновника – Товариства дослідників Волині [7], коли було призначено бібліотекарем Миколу Кудрицького та започатковано фонди, хоча офіційне його відкриття відбулося в 1914 р. [8].

Музей у Житомирі був найзначнішим на Волині бібліотечним сховищем колекційних бібліотечних фондів. Він сформувався як науковий центр, де активно діяли наукові та краєзнавчі товариства, передусім Волинське церковно-археологічне товариство й Товариство дослідників Волині тощо. Багато видатних діячів вийшло з цього регіону: історики О.А. Фотинський і П.А. Абрамович, етнограф В.Г. Кравченко, метеоролог і географ С.А. Бржозовський та інші.

У 1919 р., коли було ліквідовано всі установи попередньої влади, Волинський музей передано у відання Волинського губернського комітету охорони пам'яток мистецтва й старовини (Волгубкопміс). Як уже згадувано, музей став офіційним місцем концентрації націоналізованих фондів. У цей час до нього почали надходити предмети з націоналізованих приватних колекцій, тоді ж сюди надійшла найцінніша колекція з Волинського давньосховища, було створено художній відділ [9]. У 1919 р. після смерті останнього власника – житомирського бібліофіла та мецената Івана Максиміліановича Шодуара – у бібліотеку музею надійшла значна за обсягом родова бібліотека. Тоді ж та пізніше до неї було завезено ще декілька різних за обсягом і змістом книжкових зібрань – Кандиби, Дровольського, багатьох монастирів, зокрема Підгірського, сільськогосподарська й лісогосподарська література тощо [10]. У 1924 р. уповноважений музею І.Ф. Левицький перевіз бібліотеку графа Ілінського та збірки монастирів – Тригірського, Любарського, Дерманівського, Кодненського та ін. Наприкінці цього ж року зі Староконстантинівського музею було передано ще кілька невеличких збірок, наприклад, Грипарі [11].

До музею потрапили книжкові фонди Волинської духовної семінарії, які після революції та націоналізації зазнали декількох перепідпорядкувань і переміщень. 12 липня 1920 р. рішенням бібліотечної секції позашкільного підвідділу губнаросвіти, яку очолював відомий учений та громадський діяч П.Н. Абрамович, охорону та упорядкування бібліотеки семінарії, з огляду на її велику цінність, було доручено В. Я. Малахову [12]. Він опікувався нею всі подальші роки, коли вона перейшла до Інституту народної освіти (ІНО) в Житомирі. У 1925 р. бібліотеку ІНО передано музею. Частина бібліотеки ІНО складалася зі значних історико-культурних зібрань Волині – православної та римсько-католицької духовних семінарій та інших дрібніших бібліотек приватних власників і державних установ загальною кількістю не менше 150 000 книжок, серед яких були книжки “величезної музейної вартості”.

Це переміщення величезних за обсягом фондів було підготовлено в липні-вересні 1925 р. за розпорядженням НКО, як видно з наказу № 72 від 28 вересня 1925 р. по Житомирському окружному Інституту народної освіти [13].

Музей розташувався в колишньому будинку житомирського бібліофіла й мецената барона Івана Максиміліановича Шодуара, а також у колишніх будинках “Працелюбів” і Церковно-археологічного музею [14].

Справжньою скарбницею бібліотеки музею були рукописні документи та збірка інкунабулів, палеотипів, рідкісних видань тощо. Цей найцінніший фонд акумулював книжкові скарби колишніх волинських бібліотек і був значним за обсягом, складом і змістом. Ураховуючи обставини передачі пам'яток, облікова

документація музею щодо них містить лише приблизні відомості, інколи ці дані щодо рукописів і стародруків фіксують просто їхню вагу в пудах. Наприклад, відзначено, що “манускриптів, інкунабулів, бібліографій, особливо цінних видань (250 пудів)” [15].

У мобілізаційному плані музею, що зберігся у фондах Державного архіву Житомирської області, зазначено: “Бібліографії особливо цінної набереться пудів 25, Алдіна (приблизно 25 номерів) і Елсевіріана (приблизно 100 номерів) пудів два, Палеотипи (1501-1530 рр.) пудів 25. Особливо цінні видання XVI-XX ст. пудів сто” [16].

У 20-х рр. XX ст. цінні раритети волинських книгосховищ було зареєстровано створеним Волинським губернським комітетом охорони пам'яток старовини та мистецтва, який розгорнув діяльність з обліку найцінніших пам'яток культури, зокрема й книжкових [17].

Крім матеріалів наукової тематики, у бібліотеці музею сконцентрувався цілий пласт документів музичної культури минулого з цінними виданнями та рукописами, стародрукованими виданнями та збірниками рукописних пам'яток [18].

Нарешті, важливим науково-збирацьким здобутком у комплектуванні й систематизації фондів музею було, передусім, створення фонду “Волинка” – найповнішого зібрання літератури та архівно-рукописних пам'яток, що стосувалися Волині, а також ґрунтовної джерельної бази для наукових досліджень. Почалося опрацювання та вивчення фондів. Так, польські джерела упорядковував співробітник бібліотеки В.Я. Гнатюк, виняткова роль у систематизації та впорядкуванні різноманітних цінних матеріалів бібліотеки належала П.Н. Абрамовичу [19].

Петро Никандрович Абрамович, подвижник дослідження волинських старожитностей, вивчав найцінніший фонд бібліотеки (рукописів, інкунабулів, палеотипів). Йому належить особлива роль у рятуванні та вивченні їх. У 1926 р. із них було описано та досліджено П.Н. Абрамовичем 65 інкунабулів. Як людина високого професійного рівня [20], він розумів цінність цього фонду та багато зробив задля його врятування.

У 1925 р. у бібліотеці музею тривала “чистка” книжкових фондів і вилучення з них “сумнівних” в ідеологічному сенсі архівних документів, літератури й вітчизняної та зарубіжної періодики. Ці зміни в бібліотечній системі визначалися цілеспрямованою агітаційно-пропагандистською політикою в контексті завдань соціалістичного будівництва, коли охоплення широких мас населення політосвітньою книгою стало в 1924-1925 рр. основним напрямом діяльності масових бібліотек [21]. З 1928 р. у цей процес почали втягуватися й наукові бібліотеки. Як свідчить звіт Волинського музею з квітня до листопада 1925 р., за розпорядженням губоно й губполітосвіти вилучено близько 100 пудів архіву парафіяльних шкіл Волині, Любарського монастиря, Житомирського деканату, газет житомирських, київських, женецьких, лондонських, віденських видань російською, українською, польською, єврейською та іншими мовами (зареєстровано 140 номерів) [22].

У другій половині 20-х рр. XX ст. створювалися чотири великі регіональні центри на базі наукових бібліотек у Києві, Харкові, Одесі, Катеринославі [23]. Житомир не потрапив до кола цих бібліотечних центрів, що мали б зберігати книжкові колекції. Він опинився у сфері дії Києва. Ця політика проводилася в контексті централізації бібліотечної справи та спланованої політики радянської влади щодо концентрації дореволюційних книжкових колекцій та зібрань у центральних регіональних сховищах. Однак наприкінці 1925 – на початку 1926 рр. цей намір ще не було реалізовано.

Рішення Наркомосу та його колегиї про передачу книжкових фондів Волинського науково-дослідного музею до Всеукраїнської бібліотеки України в Києві було прийнято 2 липня 1928 р. Тому утворена в 1925 р. наукова книгозбірня в Житомирському музеї функціонувала недовго.

Волинське наукове товариство зробило спробу в 1928 р. залишити книжкові й документально-рукописні фонди в Житомирі. Усі заходи житомирських науковців та інтелігенції, спрямовані на залишення волинських книжкових і архівно-рукописних фондів у Житомирі, зазнали поразки, оскільки зіткнулися з цілісною системою заходів радянської влади, спрямованих на вилучення цього культурного багатства минулого з наукового обігу. Радянська влада проводила політику концентрації книжкових фондів у великих сховищах України з метою встановлення контролю за їхнім використанням.

Документи, що публікуються нижче, зберігаються у фондах Державного архіву Житомирської області: Губнаросвіти (ф. Р-28, спр. 140). Тексти документів передано зі збереженням орфографії оригіналів.

№1

ДОПОВІДНА ЗАПИСКА СЕКЦІЇ НАУКОВИХ РОБІТНИКІВ ГУБВІДДІЛУ НАРОСВІТИ ДО ВОЛИНСЬКОГО ГУБ[ЕРНСЬКОГО] ВИКОНАВЧОГО КОМПІТЕТУ ЩОДО ЗАСНУВАННЯ НАУКОВО-АКАДЕМІЧНОЇ КНИГОЗБІРНИ ПРИ ВОЛИНСЬКОМУ НАУКОВО-ДОСЛІДНОМУ МУЗЕЇ

Травень 1925 р., м. Житомир

Коли при Радянській владі в Житомирі 1919 р. було засновано першу вищу школу – Інститут Народної Освіти, тим самим було покладено перший камінь для нової доби культурного життя Волині, що досі знала тільки елементарну освіту для робітників і селян, або ніякої, але зате мала в свій час в початку 19 ст. вищу школу для польського панства в Кремінці.

Тепер це вище культурне життя буде на Волині робітників і селянин, і за першим ВУЗом встиг уже збудувати кілька нових (Індустр[іальний] Технікум, Землеустр. Технікум, Укр[аїнські] та Євр[ейські] педкурси). Таким чином, Житомир став значним культурним центром і повинен далі підтримувати й підвищувати свій культурний рівень.

Одним з засобів до нормального ходу наукового життя взагалі і навчального в вищій школі зокрема є наукова бібліотека. Такі бібліотеки є у всіх культурних містах, що мають старі ВУЗи. В них мають постійне місце для дослідів наукові інституції, науково-дослідні кафедри й окремі особи, що працюють науково в якій-небудь галузі знання. Без першоджерел ніяка справжня дослідна робота відбуватися не може й завмирає. Отже, на черзі для Житомира, як профільного культурного центру Волині (в її географічно-історичних та економічних межах), влаштування такої бібліотеки.

Думка про неї виникла в Секції наук[ових] роб[ітників], що особливо гостро відчувають потребу для своєї культурної праці в такій бібліотеці. І по обміркуванню виявилось, що її не тільки збудувати треба, але й можна.

Головні підстави, на яких вона має існувати, такі:

У склад входять науковці бібліотеки Волинського Центрального Науково-Дослідного Музею та Інституту Народної Освіти, що разом складуть 150 000 томів книжок (50 т. + 100 т.).

В порядку адміністративному вона підлягає Укрголовнауці.

В порядку організаційному вона об'єднується з Волин[ським] Центр[альним] Музеєм, як окремий відділ Музею.

Засоби, потрібні для її існування й праці, отримує від держави через Головнауку й Наркомос.

Працю свою проводить на підставах, звичайних для такого роду бібліотек (читання в самій бібліотеці, де маються відповідні кабінети й всі умови для наукової роботи).

Отримує чергові наукові видання як українські й російські, так і закордонні, на звичайних підставах, котрі сформулюються при переговорах з центром.

Має окреме помешкання, що входить у склад музейного господарства, і затверджений центром штат робітників.

Певна річ, що зазначені вище пункти одні привести в життя буде легше, другі трудніше. Перші кроки вже зроблено, і згода інституцій, що найбільш зацікавлені справою, - ІНО, Музею, мається.

Одночасно з цим, піднімається належне клопотання перед центром. Але є один бік справи, що з приводу його Секція наук[ових] роб[ітників] має потребу звернутися до Губ[ернського] Вик[онавчого] Комітету. Це питання про помешкання.

Наукова книгозбірня не може вміститись ні в який будинок, в якому зараз містяться окремі її частини. Для неї потрібно мати помешкання, що повинно задовольняти цілій низці вимог:

Воно має бути забезпеченим від пожежі.

Воно повинно мати не менш, ніж 30 кімнат звичайного розміру.

Воно не повинно займати частини будинку, що в нім міститься яка-небудь ще друга установа.

І, нарешті, нема рації настоювати, щоб було де-небудь дуже в центрі міста.

Отже, Секція наукових робітників звертається до Волинського Губ[ернського] Виконавчого Комітету з проханням:

своєю принциповою згодою підтримати ідею влаштування в Житомирі єдиної наукової бібліотеки;

під час ліквідації губустанов і розподілу звільнених будинків мати на думці заяву Секції з приводу приміщення для наукової книгозбірні;

дозволити представникові Секції бути присутнім на засіданнях комісії, що буде розподіляти будинки губустанов.

Секретар губуправління
Голова Бюро Секції Секретар

Держархів Житомирської обл., ф.Р- 28, оп. 1, спр. 140, арк. 29-30.

№2

ВИСНОВОК ВОЛИНСЬКОЇ ГУБНАРОСВІТИ ЩОДО УТВОРЕННЯ НАУКОВО-АКАДЕМІЧНОЇ КНИГОЗБІРНИ ПРИ ВОЛИНСЬКОМУ НАУКОВО-ДОСЛІДНОМУ МУЗЕЇ

Без дати, м. Житомир

Розглянувши доповідну записку наукових робітників про утворення Наукової Книгозбірні в м. Житомирі, Губнаросвіта Волині вважає необхідним підтримати прохання.

З свого боку Губнаросвіта рахує необхідним підкреслити, що в даний момент вже надано наказу про переведення крізь окрему комісію попередньої роботи по утворенню Науково-академічної Книгозбірні при Волинському Науково-Дослідному Музею - шляхом концентрації всієї науково-академічної літератури при бібліотечному Від[ділі] музею.

На думку Губнаросвіта, незалежно від організаційних умов (відвід помешкання, т. і.) необхідно клопотатися перед Наркомосвітою, що до тримання зазначеної Книгозбірні згідно маючому бути розробленому кошторису та штатам, відпустка коштів за рахунок держбюджету.

Все літературне майно академічного значення, котре знаходиться по : окремих установах, повинно бути передано бібліотечному Відділу Музею, при цьому розподіл літератури та його використання на випадок перечок з боку окремих установ, повинне розглядатися Комісією в складі представників: Губнаросвіта, Губполітосвіти, Музея, Губвиконкому та Губкому КП(б)У.

По даним дослідю загальна кількість книжок в Науково-Академічній Книгозбірні може рівнятися приблизно від 350 000 до 500 000 томів.

Зміст літератури: літературні пам'ятники, історичні досліді, технічні твори, твори по окремих галузях науки - в значній мірі старих видань. В перший рік існування Книгозбірні необхідно одержати субсидію на передплату Науково-академічних видань, а також на придбання творів по окремих галузях науки.

В останньому Губнаросвіта погоджується з положенням доповідної записки.

Завгубоно Коник Секретар Гаденко

Держархів Житомирської обл., ф. Р-28, оп. 1, спр. 140, арк. 30-30 зв.

Список використаних джерел та літератури

1. Біленький Є. А. Родовий архів Шодуарів у фондах Інституту рукопису НБУВ / Є. А. Біленький // *Архіви України*. – К., 2000. – Вип. 4/6. – С. 44-51; Біленький Є. А. Фонд Шодуарів: історія надходження колекції / Є. А. Біленький // *Бібліотечний вісник*. – К., 2000. – №5. – С. 31-34; Біленький Є. А., Булатова С. О. Матеріали з історії бібліотеки баронів де Шодуар у фондах Інституту рукопису НБУВ (архівна та рукописна спадщина) / Є. А. Біленький, С. О. Булатова // *Рукописна та книжкова спадщина України*. – К., 2000. – Вип. 6. – С. 56-74; Булатова С.О. Книжкове зібрання родини польських магнатів Яблоновських у фондах Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського / С. О. Булатова. – К., 2006. – С.160-170.
2. Мяскова Т. Є. Бібліотека Імператорського Університету Св. Володимира: з історії комплектування (1834-1927 рр.). – К., 2004.
3. Миронець М. Р. Доля книжково-рукописного зібрання українського культурного діяча барона Ф. Р. Штейнгеля / М. Р. Миронець // *Бібліотечний вісник*. – К., 2003. – №3. – С. 32-36; Миронець М. Р. Бібліотека Городоцького музею барона Ф.Р. Штейнгеля: створення, шляхи наповнення, історична доля / М. Р. Миронець // *Психолого-педагогічні основи гуманізації навчально-виховного процесу в школі і ВНВ*. – Рівне, 2003. – Вип.4. – Ч. 2. – С. 61-66; Миронець М. Р. Городоцька бібліотека барона Ф. Р. Штейнгеля – скарбниця історичної пам'яті Волині / М.Р. Миронець // *Наукові праці НБУВ*. – К., 2003. – № 11.; М. Р. Миронець. Бібліотека барона Ф. Р. Штейнгеля як науково-дослідний відділ Городоцького музею Волинської губернії / М. Р. Миронець // *Рукописна та книжкова спадщина України*. – К, 2003. – Вип. 8. – С. 45-51.
4. Костриця М. Ю. Товариство дослідників Волині: історія, діяльність, постаті / М.Ю. Костриця. – Житомир: Вид-во М. А. К., 2001.
5. Ярмошик І. І. Волинь в історико-краєзнавчих дослідженнях XIX-XX століть / І. І. Ярмошик. – Житомир, 2003. – 215 с.
6. Міщук С. М. Матеріали Волинського краєзнавчого музею (кін. XIX – поч. XX ст.) як джерело з історії церкви, духовної освіти та бібліотечної справи / С. М. Міщук // *Библиотечное дело и краеведение: Сб. науч. тр.* – К.; Симферополь. – 2002. – Вип. 3. – С. 16-23; Міщук С. М. Рукописні конфесійні пам'ятки ХУІІ-ХІХ ст. Волинського державного краєзнавчого музею в Житомирі / С. М. Міщук // *Архівознавство. Археографія. Джерелознавство: Міжвід. зб. наук. праць*. – К., 2002. – Вип. 5: *Архіви – складова інформаційних ресурсів суспільства*. – С. 125-133.

7. Костриця М. Ю. Товариство дослідників Волині: історія, діяльність, постаті / М. Ю. Костриця. – Житомир: Вид-во М. А. К., 2001.
8. Кудрицький М. Бібліотека Волинського Центрального науково-дослідного музею: (Хроніка) / М. Кудрицький // Бібліол. вісті. – К., 1926. – № 3. – С. 85-89.
9. Ланчук Н. В. 130 років Житомирському обласному краєзнавчому музею (1865-1995) / Н. В. Ланчук // Матеріали та тези наук. конф. до 130-річчя Житомирського краєзнавчого музею (11-13 жов. 1995 р.). – Житомир, 1995. – С. 11-12.
10. Кудрицький М. Бібліотека Волинського Центрального науково-дослідного музею: (Хроніка) / М. Кудрицький // Бібліол. вісті. – К., 1926. – № 3. – С. 85-89.
11. Звіт Волинського науково-дослідного музею за IV квартал (липень-вересень) 1924 – 1925 рр. – Державний архів Житомирської обл. (Держархів Житомирської обл.), ф. 266, оп. 1, спр. 182, арк. 94; 89, 88-89.
12. Матеріали бібліотечних секцій підвідділу позашкільної освіти Волинського відділу народної освіти. 1920-1921 рр. – Держархів Житомирської обл., ф. Р-31, оп. 1, спр. 1, арк. 255.
13. Держархів Житомирської обл., ф. 266, оп. 1, спр. 182, арк. 77-94.
14. Дзбанівський О. Матеріали музичної старовини в Житомирському музеї / О. Дзбанівський // Музика. – К., 1927. – № 5/6. – С. 49-51; Костриця М. Ю. Товариство дослідників Волині: історія, діяльність, постаті / М. Ю. Костриця. – Житомир: Вид-во М. А. К., 2001. – С. 111-130.
15. Держархів Житомирської обл., ф. 260, оп. 2, спр. 4, арк. 1-94; ф. Р-31, оп. 1, спр. 13, арк. 80-80 зв.
16. Там само, арк. 94.
17. Каталог інкунабул / Уклад. Б. І. Зданевич; Упоряд. Г. І. Ломонос-Рівна. – К.: Наук, думка, 1974. – 250 с.
18. Дзбанівський О. Матеріали музичної старовини в Житомирському музеї / О. Дзбанівський // Музика. – К., 1927. – № 5/6. – С. 49-51.
19. Кудрицький М. Бібліотека Волинського Центрального науково-дослідного музею: (Хроніка) / М. Кудрицький // Бібліол. вісті. – К., 1926. – № 3. – С. 88-89.
20. П. Н. Абрамович закінчив Волинську духовну семінарію, С.-Петербурзьку духовну академію та С.-Петербурзький археологічний інститут, викладав російську писемність у Волинській духовній семінарії, активно працював у Товаристві дослідників Волині, співпрацював із ВУАН, ректор Волинського педагогічного інституту. Див.: Ярмошик І.І. Волинь в історико-краєзнавчих дослідженнях / І. І. Ярмошик. – Житомир, 2003. – С. 145.
21. Дубровіна Л. А., Онищенко О. С. Історія Національної бібліотеки України ім. В. І. Вернадського, 1918-1941 / Л. А. Дубровіна, О. С. Онищенко. – К, 1998. – С. 111-112.
22. Держархів Житомирської обл., ф. 266, оп. 1, спр. 182, арк. 36.
23. Дубровіна Л. А., Онищенко О. С. Історія Національної бібліотеки України ім. В. І. Вернадського, 1918-1941 / Л. А. Дубровіна, О. С. Онищенко. – К, 1998. – С. 118-122.

SUMMARY

In the study presented documents that illuminate the history of the founding libraries Volyn Research Museum in 1925

Key words: Library, Volinsky Research Museum, M.Kudritsky, P. Abramovich, V. Gnatuk, I. Choduar.

АННОТАЦІЯ

В дослідженні представлені документи, які освітають історію заснування бібліотеки Волинського науково-дослідницького музею в 1925 г.

Ключевые слова: *бібліотека, Волинський науково-дослідницький музей, М. Кудрицький, П. Абрамович, В. Гнатюк, І. Шодуар.*